

**ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА**

ХОДАК СВІТЛАНА МИХАЙЛІВНА

УДК 347.132.6

КАТЕГОРІЯ ІНТЕРЕСУ В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Івано-Франківськ – 2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Приватному вищому навчальному закладі Університеті Короля Данила

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, доцент

Бабецька Іванна Ярославівна,

Приватний вищий навчальний заклад Університет Короля Данила,
доцент кафедри цивільного права і процесу

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Булеца Сібілла Богданівна,

Ужгородський національний університет,
завідувач кафедри цивільного права та процесу;

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Бобрик Володимир Іванович,

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка
Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України,
старший науковий співробітник відділу методології приватноправових досліджень

Захист відбудеться «15» жовтня 2020 р. о 8 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 20.149.01 в Приватному вищому навчальному закладі Університеті
Короля Данила за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Приватного вищого навчального
закладу Університету Короля Данила за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Є. Коновальця, 35

Автореферат розісланий «14» вересня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д.П. Вівчарук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З середини XIX століття проблема інтересу активно обговорюється у вітчизняній юриспруденції і завжди пов'язується з соціально-політичними, економічними, культурними та моральними реаліями відповідних історичних періодів. Побудова громадянського суспільства і правової держави, встановлення ринкових відносин в економіці у сучасний період актуалізують проблему інтересу практично у всіх галузях права.

Сімейне право не є винятком у цьому сенсі, для цієї галузі права категорія інтересу беззаперечно є визначальною, адже на пряму пов'язана із сім'єю як основним осередком суспільства, ядром первинної соціалізації людини.

Саме в межах сім'ї відбиваються і особливим чином узгоджуються інтереси різних учасників сімейних правовідносин один з одним, а також з інтересами суспільства в цілому.

Подальший розвиток сімейного законодавства можливий тільки за умов забезпечення інтересів сім'ї, подружжя, батьків та дітей з урахуванням європейських підходів у цій сфері та збереження національних традицій у механізмі сімейно-правового регулювання.

Реалізація інтересів в сімейному праві можлива за умови їх балансу, забезпечення оптимального поєднання приватних та публічних інтересів, рівності інтересів усіх суб'єктів сімейного права, а також їх належною правовою охороною.

Чинний Сімейний кодекс України оперує терміном «інтерес», проте, незважаючи на цей факт, на сьогодні поняття інтересу на законодавчому рівні не визначене. Не відзначається єдністю поглядів й доктрина сімейного права, що створює простір для різного його тлумачення у правозастосовній практиці.

Така ситуація не сприяє формуванню усталеного бачення поняття, правової природи та системи інтересів в сімейному праві, відмежування їх від суміжних категорій, критеріїв класифікації сімейно-правових інтересів, що в кінцевому результаті негативно відображається на можливості з'ясувати елементи правового статусу суб'єктів сімейного права.

Особливо гостро постає проблема якісного правового забезпечення та охорони сімейно-правових інтересів, правильного вибору способів та форм їх захисту; визначення місця судового захисту, адже саме суду законодавцем надано найширші повноваження в зазначеній сфері порівняно з іншими юрисдикційними органами; застосування неюрисдикційних форм захисту, перш за все медіації.

У сучасній науці сімейного права відсутні комплексні дослідження правового регулювання інтересу в сімейному праві. Більшість спеціальних досліджень вітчизняних науковців присвячені окремим проблемним аспектам реалізації та захисту інтересів у сімейному праві (наприклад, Ватрас В.А. «Суб'єкти сімейних правовідносин», 2008 р.; Тріпутьський Г.Я. «Процесуальні особливості розгляду спорів, які зв'язані з виникненням, здійсненням та зміною особистих немайнових правовідносин між батьками та дітьми», 2008 р.; Ахмач Г.М. «Договірні правовідносини членів сім'ї», 2009 р.; Чепис О.І. «Інтереси в цивільному праві:

сутність, місце та особливості захисту», 2010 р.; Романовська Л.А. «Управління майном дитини за цивільним та сімейним законодавством України», 2016 р.; Хобор Р.Б. «Шлюбний договір як регулятор майнових відносин подружжя», 2017 р.).

Окрім того, теоретичну основу дослідження склали праці таких вітчизняних та зарубіжних учених, як: І.В. Апопій, С.С. Бичкова, В.І. Бобрик, С.Б. Булеца, В.А. Ватрас, М.В. Вербіцька, І.В. Венедіктова, М.М. Дякович, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, І.В. Жилінкова, О.Ю. Ільїна, О.О. Кармаза, В.О. Кожевнікова, С.О. Короед, В.М. Кравчук, Л.В. Красицька, Н.С. Кузнєцова, Б.К. Левківський, С.М. Лепех, В.В. Луць, Р.А. Майданик, М.В. Менджул, З.В. Ромовська, І.В. Спасибо-Фатєєва, Р.О. Стефанчук, Ю.С. Червоний, Г.В. Чурпіта, Н.О. Чечіна, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова, Я.М. Шевченко, О.А. Явор та інших.

Наведене вище визначає актуальність обраної теми, її наукову і практичну значущість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Приватного вищого навчального закладу Університету Короля Данила на тему «Трансформація правової системи України в умовах розвитку правових систем сучасності (теоретико-правовий та історико-правовий аспекти)» (державний реєстраційний номер 0116U002342) та «Закономірності розвитку і функціонування правової держави» (державний реєстраційний номер 0111U006673). Тема роботи відповідає Пріоритетним напрямам розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затвердженим постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р., та перспективним напрямам кандидатських і докторських дисертацій за юридичними спеціальностями, перелік яких затверджено рішенням Президії Національної академії правових наук України від 18.10.2013 р.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є вирішення наукового завдання, яке полягає в доктринальній розробці регулювання інтересів в сімейному праві та формуванні на її основі наукових висновків і практичних пропозицій, спрямованих на розвиток вітчизняної доктрини сімейного права й удосконалення чинного законодавства України.

Для досягнення поставленої мети необхідно послідовно вирішити низку взаємопов'язаних *задач*, а саме:

- висвітлити історичний аспект становлення і розвитку правового регулювання інтересів в сімейному праві;
- охарактеризувати сучасний стан сімейного законодавства у сфері правової регламентації сімейно-правових інтересів;
- розкрити природу інтересу як загальноправової і сімейно-правової категорії, провести порівняльний аналіз теоретичних концепцій за окресленим напрямом;
- визначити критерії побудови ієрархії інтересів в сім'ї і сімейному праві;
- дослідити співвідношення приватних і публічних інтересів в сімейних правовідносинах;
- виявити і визначити форми сімейно-правового визнання інтересів;

- обґрунтувати значення інтересу як основного критерію при визначенні сімейного права, місця сімейного права в системі права;
- дослідити способи та форми захисту інтересів у сімейному праві;
- сформулювати науково-обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства України у сфері сімейно-правових інтересів.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають при реалізації та захисті інтересів суб'єктами сімейного права.

Предмет дослідження – категорія інтересу в сімейному праві, система нормативно-правових актів та принципів сімейного права, які регулюють систему інтересів, судова практика, вітчизняна й зарубіжна правова доктрина за досліджуваним напрямом.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі використано основні групи методів наукового пізнання: загальнонаукові (історичний, діалектичний, логіко-семантичний, формально-логічний, системно-структурний) та спеціальні методи дослідження (порівняльно-правовий, техніко-юридичний, спеціально-юридичний).

За допомогою історичного методу було проаналізовано історичні закономірності становлення категорії інтересу в сімейному праві (підрозділ 1.1). Діалектичний метод дозволив проаналізувати правову природу законних інтересів за законодавством України (підрозділи 1.2, 2.1). Логіко-семантичний метод використано при поглибленому з'ясуванні критеріїв поділу інтересів в сімейному праві (підрозділ 2.2). Формально-логічний та системно-структурний методи застосовані при викладенні суджень, аналізі змісту чинних правових актів сімейного законодавства, на основі яких здійснюється правове регулювання конструкції інтересу в сімейному праві (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1).

Основним спеціальним методом дослідження є техніко-юридичний метод, який застосовано при дослідженні способів та форм захисту інтересів в сімейному праві (підрозділи 3.1, 3.2).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступних положеннях, що виносяться на захист.

Уперше:

- аргументовано, що пріоритетними напрямками розвитку національного сімейного законодавства в частині захисту інтересів виступають: а) забезпечення оптимального поєднання приватних та публічних інтересів; б) забезпечення відповідності інтересів фундаментальним принципам сімейного права; в) закріплення системи інтересів у рамках Сімейного кодексу із збереженням їх вираження у принципах сімейного права;

- запропоновано авторський підхід щодо переліку ознак охоронюваного законом інтересу в сімейному праві: 1) регламентуються сімейно-правовими нормами з можливою фіксацією у неписаному праві; 2) за своєю правовою природою є правовими дозволами; 3) спонукають до виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин; 4) належать суб'єкту сімейного права і не можуть існувати окремо від нього; 5) виступають самостійним об'єктом правової охорони нормами сімейного права; 6) інтереси виникають не лише між членами

сім'ї, але й між іншими суб'єктами сімейного права; 7) спільність майнових інтересів суб'єктів сімейного права; 8) добровільна реалізація;

– доведено, що при визначенні місця проживання дитини основне значення має вирішення питання про те, що найкраще відповідає інтересам дитини, а не презумпція на користь матері;

– аргументовано, що сутність принципу найкращих інтересів дитини проявляється у пріоритетному врахуванні інтересів дитини у прийнятих батьками, законними представниками дитини, органами влади, судом та іншими особами рішень з метою задоволення будь-яких її потреб (залежно від віку, стану здоров'я, статі та специфіки розвитку дитини);

– доведено, що принцип найкращих інтересів дитини включає в себе і принцип добробуту дитини, а це виключає необхідність їх розмежування як окремих правових категорій;

удосконалено:

– концепцію незалежності інтересу від суб'єктивного сімейного права та критерії їх розмежування, в основі яких лежить підхід, що інтерес виступає передумовою виникнення суб'єктивного сімейного права, в інтересі відсутнє право вимагати відповідної поведінки від інших осіб, з інтересу не виникає конкретних юридичних обов'язків;

– підстави класифікації інтересів у сімейному праві, а саме: 1) залежно від сфери, у якій вони виникають: приватні та публічні інтереси; 2) залежно від суб'єктів сімейного права: інтереси подружжя; інтереси батьків; інтерес дітей; інтереси інших членів сім'ї; 3) залежно від відповідності вимог норм сімейного права: законні та протиправні інтереси; 4) залежно від характеру та змісту потреби, на задоволення якої спрямований інтерес: майновий інтерес та немайновий інтерес; 5) залежно від форми закріплення: інтереси, закріплені в положеннях сімейного законодавства та інтереси, виражені в принципах сімейного права;

– положення про те, що баланс інтересів кожного окремого члена сім'ї формується з дотриманням принципу рівності, що притаманний сімейному праву з урахуванням пріоритетності інтересів окремих членів сім'ї (дітей, вагітних, непрацездатних тощо);

дістало подальший розвиток:

– положення про те, що інтерес в сімейному праві є доправовою категорією, лежить поза межами сімейного правовідношення;

– концепція розуміння сімейно-правового інтересу в якості соціальної потреби, яка має істотне соціальне значення і яку суб'єкт права має прагнення задовольнити;

– підхід щодо розуміння правового інтересу як об'єктивного явища в силу того факту, що об'єктивно існуючі потреби, обумовлені суспільними відносинами, можуть бути реалізовані навіть без усвідомлення суб'єктом свого інтересу в їх одержанні;

– положення щодо ієрархії інтересів в сім'ї та їх динамічний характер (правове становище сина/дочки, переходить в статус чоловіка/дружини, а

народження дитини переводить їх в статус батька/матері), що слід враховувати при удосконаленні сімейного законодавства;

– підхід, за яким згода дитини на проживання з одним з батьків не повинна бути абсолютною для суду, а місце проживання дитини визначається з тим із батьків, ким створено найбільш сприятливі умови проживання для неї;

– положення про те, що перелік способів захисту сімейних інтересів повинен виходити за рамки Сімейного кодексу, носити відкритий характер, що визначає можливість їх захисту іншими способами, не забороненими законом.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертаційній роботі положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – для подальших досліджень актуальних проблем правового регулювання інтересів в сімейному праві (довідка про впровадження результатів дослідження Науково-дослідного інституту імені Академіка І.М. Луцького від 28.08.2020); у правотворчій діяльності – для удосконалення законодавства у сфері правової регламентації категорії інтересу; у навчальному процесі – при розробці навчальних посібників, методичних матеріалів із навчальної дисципліни «Сімейне право України» (акт впровадження результатів дисертації у навчальний процес Університету Короля Данила від 28.08.2020); у правозастосовчій діяльності – для використання у практичній діяльності органів судової системи (акт впровадження результатів дисертації в правозастосовчій діяльності Богородчанського районного суду Івано-Франківської області від 28.08.2020).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням, містить власні авторські висновки і практичні рекомендації. У співавторстві з Бабецькою І.Я. опубліковано дві наукові праці, авторська участь дисертанта в яких становить 50 % і полягає у визначенні та обґрунтуванні оптимального співвідношення публічних і приватних інтересів у сімейному праві.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри цивільного права і процесу Приватного вищого навчального закладу Університету Короля Данила, де було виконано дисертацію, а також були оприлюднені на науково-практичних конференціях: Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі» (м. Харків, 16–17 грудня 2016 р.); III Міжнародному науково-практичному симпозиумі «Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки» (м. Івано-Франківськ, 17 травня 2019 р.); Регіональній науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (м. Львів, 14 грудня 2018 р.); IV Всеукраїнському науково-практичному симпозиумі «Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки» (м. Івано-Франківськ, 15 травня 2020 р.).

Публікації. Основні наукові результати дисертації висвітлено у 9 наукових публікаціях, які розкривають основний зміст дисертації, з яких: 5 статей у наукових фахових виданнях України та 4 тези доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою й завданнями дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, які охоплюють сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації складає 184 сторінки. Список використаних джерел містить 200 найменувань і викладений на 22 сторінках. Три додатки містяться на 4 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, охарактеризовано методи наукового пізнання, використані в дослідженні, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, зазначено про особистий внесок здобувача, апробацію результатів дослідження та про публікації за темою дисертації, окреслено структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади формування категорії інтересу у сімейному праві» складається із трьох підрозділів, у яких проаналізовано розвиток та сучасний стан правового регулювання інтересів у сімейному праві, окреслено їх юридичну сутність, а також значення у подальшому розвитку сімейного права як галузі права.

У підрозділі 1.1 *«Генезис та сучасний стан правового регулювання інтересів у сімейному праві»* здійснено комплексний теоретико-правовий аналіз генези та сучасного стану сімейно-правових інтересів.

Констатовано, що використання категорії «інтерес» при визначенні таких феноменів, як держава та право спостерігалось вже на початкових етапах їх пізнання. Вчення античних філософів базувалось на визнанні пріоритету законів та перевагу державних інтересів над особистими, а суспільних над приватними. Логічним продовженням окреслених напрацювань стали дослідження мислителів Стародавнього Риму, в основі яких лежала проблематика балансу інтересів особистості, суспільства та держави.

У добу Середньовіччя концепція інтересу відійшла від гуманітарного напрямку його пізнання, набувши характеру релігійного догматизму, а інтерес з регулятивного механізму людської діяльності трактувався як божественний задум. В епоху Ренесансу актуалізується проблема інтересу як соціального чинника розвитку суспільства.

Встановлено, що теорія інтересу у правничій науці отримала концептуальне обґрунтування у працях німецьких дослідників 19 століття, зокрема Р. Ієрінга, в основі якої є ідея, за якою інтерес виступає змістовою складовою права. Констатовано, що «теорія інтересу» є фундаментом сучасних теорій, що базуються на підвищенні ролі інтересу у процесі соціальної обумовленості правових норм.

Проаналізовано основні сучасні підходи до розуміння природи інтересу, представлені в юридичній літературі: 1) інтерес – мета; 2) інтерес – благо; 3) інтерес – соціальна потреба; 4) інтерес – діяльна позиція.

Сприйнято концепцію розуміння інтересу як потреби, яка має істотне соціальне значення, яку суб'єкт права має прагнення задовольнити.

Доведено непересічну роль міжнародно-правових актів у формуванні категорій «повага до сімейного життя», «інтереси сім'ї», «інтереси дитини». Позитивно оцінено оперування сучасним сімейним законодавством терміном «інтерес».

У підрозділі 1.2 «Поняття та ознаки інтересів у сімейному праві» здійснено теоретичний аналіз доктринальних та законодавчих підходів до поняття та кваліфікуючих ознак сімейно-правових інтересів.

Проаналізовано три основні концепції, через які розкривається зміст дефініції «інтерес»: 1) інтерес як суб'єктивне явище; 2) інтерес як об'єктивне явище; 3) інтерес як єдність об'єктивного і суб'єктивного.

Сприйнято підхід щодо розуміння інтересу як об'єктивного явища в силу того факту, що об'єктивно існуючі потреби, обумовлені суспільними відносинами, можуть бути реалізовані навіть без усвідомлення суб'єктом свого інтересу в їх одержанні.

Досліджуючи інтереси у сімейному праві, сприйнято концепцію ієрархії інтересів в сім'ї і сімейних правовідносинах (автор О.Ю. Ільїна), що має вирішальне значення для ефективності механізму сімейно-правового регулювання.

Доведено, що баланс інтересів кожного окремого члена сім'ї формується з дотриманням принципу рівності, що притаманний сімейному праву з урахуванням пріоритетності інтересів окремих членів сім'ї (дітей, вагітних, непрацездатних тощо).

Аргументовано, що сімейно-правові інтереси носять динамічний характер (правове становище сина/дочки, переходить в статус чоловіка/дружини, а народження дитини переводить їх в статус батька/матері), що слід враховувати при удосконаленні сімейного законодавства за окресленим напрямом.

Доведено, що інтерес у сімейному праві є категорією, що має ознаки, які є спільними з іншими галузями права, а саме: інтерес є стимулом до діяльності суб'єктів права; опосередкований правовими нормами; належить певному суб'єкту права і не може існувати окремо від нього; направлений на досягнення певної мети; виражає легітимний намір суб'єкта права реалізувати певну соціальну потребу; виступає самостійним об'єктом правової охорони.

Кваліфікуючими рисами інтересів саме у сімейному праві виступають: регламентуються сімейно-правовими нормами з можливою фіксацією у неписаному праві; за своєю правовою природою є правовими дозволами; спонукають до виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин; належать суб'єкту сімейного права і не можуть існувати окремо від нього; виступають самостійним об'єктом правової охорони нормами сімейного права; базуються на принципі юридичної рівності учасників сімейних правовідносин з урахуванням пріоритетності інтересів окремих членів сім'ї; інтереси виникають не

лише між членами сім'ї, але й між іншими суб'єктами сімейного права; спільність майнових інтересів суб'єктів сімейного права; добровільна реалізація.

Підрозділ 1.3 «Роль інтересів у розвитку галузі сімейного права» присвячено дослідженню специфіки впливу інтересів на подальший розвиток сімейного права як галузі права.

Констатовано, що інтерес – категорія «доправова (перед правова)», яка одержала своє закріплення не тільки в конкретних правових приписах, але і в загальних принципах права.

Сприйнято концепцію, за якою сімейне право є самостійною галуззю права за сукупністю відмінних від цивільного права ознак, а саме: 1) специфічні юридичні факти, на підставі яких виникають сімейні правовідносини; 2) суб'єктами сімейних правовідносин є лише фізичні особи; 3) сімейні правовідносини пов'язують близьких осіб – родичів, подружжя; 4) сімейні права та сімейні обов'язки не можна відчужувати, передавати, купувати, продавати чи дарувати; 5) процес розгляду сімейних справ відрізняється від розгляду цивільних; 6) цивільні та сімейні відносини регулюються окремими кодифікованими законодавчими актами – ЦК України та СК України.

Доведено, що саме прояв інтересу свідчить про нагальну потребу у прийнятті нової сімейно-правової норми.

Аргументовано, що роль інтересів у сімейному праві полягає в тому, що вони: а) виступають основою розвитку сімейного права; б) є запорукою якісного тлумачення норм сімейного права; в) обумовлюють напрями вдосконалення сімейного законодавства.

Сімейно-правовий інтерес також обумовлює розвиток правотворчої діяльності, яка не може суперечити загальноцивілізаційним цінностям (справедливості, гуманізму, рівності), виступає індикаторами здатності норм сімейного законодавства забезпечити той чи інший законний інтерес (якщо акти сімейного законодавства не здатні забезпечити певний сімейно-правовий інтерес, можна ставити питання про їх неправовий характер).

Розділ 2 «Класифікація інтересів у сімейному праві» складається із двох підрозділів, у яких здійснено відмежування терміну «інтерес» від суміжних категорій, а також прокласифіковано інтереси за різними правовими критеріями.

У підрозділі 2.1 «Відмежування терміну «інтерес» від суміжних категорій» здійснено характеристику таких категорій, як законний інтерес та охоронюваний законом інтерес, відмежовано конструкцію інтересу від суб'єктивного сімейного права.

Проаналізовано дві основні теорії щодо співвідношення інтересу і суб'єктивного права: 1) теорія включення інтересу в структуру суб'єктивного права; 2) теорія незалежності інтересу від суб'єктивного права.

Констатовано, що основним аргументом адептів підходу щодо включення інтересу в структуру суб'єктивного права є те, що особа, яка має інтерес, набуває здатності вчиняти власні дії та право вимагати певних дій від інших осіб. Якщо ж не включити інтерес у структуру суб'єктивного права, особа не матиме права вимагати від інших певної поведінки для реалізації свого інтересу.

Встановлено, що в основі теорії незалежності інтересу від суб'єктивного права є той аргумент, що суб'єктивне право надається для здійснення, охорони та захисту певного інтересу, але інтерес сам собою не є суб'єктивним правом, а виступає передумовою його виникнення. Інтерес є правовим дозволом, в якому відсутнє право вимагати відповідної поведінки від інших осіб і яка не забезпечена конкретним юридичним обов'язком. Це може служити головним критерієм для розмежування законних інтересів і суб'єктивних прав.

У дисертації підтримується концепція незалежності інтересу від суб'єктивного права, наголошується на тому, що використання цього підходу буде створювати умови для підвищення ефективності правового регулювання тих чи інших правовідносин.

Констатовано, що спільні риси між суб'єктивними правами і законними інтересами проявляються у наступному: 1) наявність регулятивної складової, виступають своєрідними підзасобами правового регулювання; 2) носять диспозитивний характер; 3) виступають самостійними елементами правового становища особи; 4) за правовою сутністю є юридичними дозволами; 5) є об'єктами правової охорони.

Відмінні риси між суб'єктивними правами і законними інтересами полягають в тому, що законні інтереси завжди належать конкретним членам сім'ї, а не існують без них абстрактно як це має місце з суб'єктивними правами. Суб'єктивні права, як правило, гарантовані кожному та існують незалежно від того, чи користуються ними члени сім'ї чи ні.

Підрозділ 2.2 «Критерії класифікації інтересів у сімейному праві» присвячений питанням класифікації інтересів у сімейному праві за різними правовими критеріями.

Аргументовано, що в основі класифікації інтересів у сімейному праві повинні виступати такі критерії: 1) залежно від сфери, у якій вони виникають: приватні та публічні інтереси сімейного права; 2) залежно від суб'єктів сімейного права: інтереси подружжя; інтереси батьків; інтерес дітей; інтереси інших членів сім'ї; 3) залежно від відповідності вимогам нормам сімейного права: законні та протиправні інтереси; 4) залежно від характеру та змісту потреби, на задоволення якої спрямований інтерес: майновий інтерес та немайновий інтерес; 5) залежно від форми закріплення: інтереси, закріплені в положеннях сімейного законодавства та інтереси, виражені в принципах сімейного права.

Особлива увага у роботі спрямовується на дослідження приватних та публічних інтересів в сімейному праві. Доведено, що норми сімейного права побудовані на основі встановлення форм і меж взаємного доповнення приватних і публічних інтересів.

Аргументовано, що приватні інтереси в сімейному праві представлені у вигляді інтересів окремих членів сім'ї, а їх сутність обумовлена видом сімейної підструктури.

Констатовано, що публічні інтереси в сімейному праві включають в себе: державний інтерес; громадський інтерес; інтерес сім'ї.

Аргументовано, що прийняті батьками, законними представниками дитини, органами влади, судом та іншими особами рішення в своїй основі повинні спрямовуватись на пріоритетне врахування інтересів дитини з метою задоволення будь-яких її потреб (залежно від віку, стану здоров'я, статі та специфіки розвитку дитини), що вписується в сутність принципу найкращих інтересів дитини.

Доведено, що принцип найкращих інтересів дитини включає в себе і принцип добробуту дитини, що виключає необхідність їх розмежування як окремих правових категорій.

Розділ 3 «Способи та форми захисту інтересів у сімейному праві» досліджено теоретичні аспекти в частині застосування способів і форм захисту інтересів у сімейному праві.

У *підрозділі 3.1 «Способи захисту інтересів у сімейному праві»* проаналізовано проблематику застосування способів захисту сімейно-правових інтересів.

Доведено, що інтерес у сімейному праві захищається тими ж способами, що й суб'єктивне сімейне право.

Констатовано, що поняття «спосіб захисту сімейних прав та інтересів» є ширшим за обсягом, ніж термін «сімейно-правова відповідальність».

Загальними способами захисту прав та інтересів виступають: встановлення правовідношення, примусове виконання добровільно невиконаного обов'язку, припинення правовідношення, а також його анулювання, припинення дій, які порушують сімейні права, відновлення правовідношення, яке існувало до порушення права, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, зміна правовідношення, визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб.

Критично оцінено ч. 2 ст. 18 Сімейного кодексу України, якою суттєво звужуються можливості захисту інтересів учасників сімейних відносин, адже в імперативній формі визначається перелік тільки загальних способів захисту сімейних інтересів, виключаючи можливість застосування інших способів захисту. Автор вважає, що перелік способів захисту сімейних інтересів повинен носити відкритий характер, у зв'язку з чим слід внести зміни до вищезазначеної статті. У ч. 2 ст. 18 СК України необхідно зробити застереження про можливість захисту сімейних прав та інтересів іншими способами, незабороненими законом.

Доведено непересічну роль інтересів при характеристиці тих чи інших сімейних правовідносин (наприклад, укладений договір в інтересах сім'ї чи ні).

Сприйнято підхід, за яким згода дитини на проживання з одним з батьків не повинна бути абсолютною для суду, а місце проживання дитини визначається з тим із батьків, ким створено більш сприятливі умови проживання для неї.

Доведено, що при визначенні місця проживання дитини основне значення має вирішення питання про те, що найкраще відповідає інтересам дитини, а не презумпція на користь матері, що повною мірою відповідає практиці ЄСПЛ.

У підрозділі 3.2 «*Форми захисту інтересів у сімейному праві*» розкрито особливості форм захисту інтересів у сімейному праві, розглянуто юрисдикційну та неюрисдикційну форми їх захисту.

Констатовано, що під формою захисту інтересів у сімейному праві слід розуміти внутрішньо погоджений комплекс заснованих на нормах сімейного права організаційних та інших заходів, які здійснюються в рамках єдиного типу процедур, узгоджені спільної метою, спрямовані на попередження, припинення порушення інтересів і їх відновлення, здійснювані спеціальним юрисдикційним органом або ж особою, якій належить такий інтерес.

Під юрисдикційною формою захисту інтересів у сімейному праві розуміється діяльність уповноважених державою органів щодо захисту сімейних прав та інтересів учасників сімейних відносин. До органів, які здійснюють такий захист, належать: суд, органи опіки та піклування, нотаріус та прокурор.

Обґрунтовано універсальність судової форми захисту інтересів у сімейному праві. При цьому сприйнято підхід, за яким захисту підлягає не лише інтерес, що порушений, але й такий інтерес, який на час захисту ще не порушений з метою попередження порушення.

Неюрисдикційна форма захисту сімейних інтересів – це дії фактичного характеру, які суб'єкт сімейного права вчиняє для захисту свого інтересу або інтересу іншої особи без звернення до відповідних юрисдикційних органів.

Виділено два способи здійснення права на самозахист інтересу в сімейному праві: 1) самозахист свого інтересу; 2) самозахист інтересу іншої особи.

Доводиться ефективність медіації як юрисдикційної форми захисту сімейних інтересів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає у формуванні концептуальних підходів, спрямованих на удосконалення правового регулювання інтересів у сімейному праві. У результаті дослідження національного та іноземного законодавства, вітчизняної та зарубіжної правової доктрини, судової практики сформульовано наступні основні теоретичні та практичні висновки.

1. Фундаментальні положення про сімейно-правовий інтерес, а також легальна дефініція цієї категорії повинна міститися в СК України та деталізуватися в актах спеціального сімейного законодавства з урахуванням специфіки виду та ієрархії інтересів суб'єктів сімейного права.

2. Теорія «інтересу» є фундаментом сучасних теорій, що базуються на підвищенні ролі інтересу у процесі соціальної обумовленості правових норм.

3. В Україні сімейно-правові інтереси фіксуються у писаному праві, зокрема, Сімейному кодексі, інших актах сімейного законодавства, судовій та договірній практиці, а також принципах сімейного права.

4. Інтереси в сімейному праві побудовані на основі таких фундаментальних принципів сімейного права, як: рівність, справедливість, державна охорона сім'ї,

найкращі інтереси дитини, моногамія, добровільність шлюбу, свобода розірвання шлюбу, недопустимість втручання у сімейне життя, протидія насильству в сім'ї, тощо.

3. Інтерес в сімейному праві – це юридичний дозвіл, який спрямований на забезпечення потреб майнового та немайнового характеру суб'єктів сімейного права, регламентується сімейно-правовими нормами з можливою фіксацією у принципах сімейного права та виступає самостійним об'єктом правової охорони.

4. Оптимальне співвідношення приватних і публічних інтересів в сімейному праві має за мету забезпечення ефективності правового регулювання відносин між членами сім'ї, досягнення якої можливе шляхом визначення і фіксації в сімейному законодавстві «меж» можливого втручання держави в приватне життя членів сім'ї.

5. Інтерес у сімейному праві слід відмежовувати від суб'єктивного сімейного права, оскільки інтерес виступає правовим дозволом, передумовою виникнення суб'єктивного права і в ньому відсутнє право вимагати відповідної поведінки від інших осіб.

6. Інтереси в сімейному праві прокласифіковано за такими критеріями: 1) залежно від сфери, у якій вони виникають; 2) залежно від суб'єктів сімейного права, що його реалізують; 3) залежно від відповідності нормам сімейного законодавства; 4) залежно від характеру та змісту потреби, на задоволення якої спрямований інтерес; 5) залежно від форми закріплення.

7. Способами захисту сімейних інтересів виступають юридичні заходи, за допомогою яких відбувається відновлення порушених інтересів. Сприйнято концепцію превентивного захисту інтересу, за якою захисту підлягає не лише інтерес, що порушений, але інтерес, який на час захисту ще не порушений з метою попередження порушення.

8. Інтерес у сімейному праві може захищатись у юрисдикційній (суд, органи опіки та піклування, нотаріус та прокурор) та неюрисдикційній формах (самозахист).

9. З метою забезпечення балансу приватних і публічних інтересів у механізмі сімейно-правового регулювання, слід до ст. 14 Сімейного кодексу України додати ч. 3 такого змісту: «Фізичні особи на свій розсуд і в своїх інтересах розпоряджаються належними їм правами, що впливають із сімейних відносин, в тому числі і правом на захист цих прав, якщо інше не встановлено цим Кодексом».

10. У ч. 2 ст. 18 Сімейного кодексу України необхідно зробити застереження щодо можливості захисту сімейних прав та інтересів іншими способами, що не заборонені законом.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Ходак С.М. Поняття категорії інтерес в сімейному праві. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського Університету імені Короля Данила Галицького: журнал. Серія Право. Івано-Франківськ: Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького. 2016. № 14. С. 165–170.

2. Ходак С.М. Класифікація інтересів у сімейному праві. Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право». 2017. № 4. URL: http://www.pap.in.ua/4_2017/34.pdf.

3. Бабецька І.Я., Ходак С.М. Приватні і публічні інтереси як критерій визначення предмету галузі сімейного права. Національний юридичний журнал. 2019. № 2 (36). С. 70–73.

4. Ходак С.М. Співвідношення законних інтересів та суб'єктивних прав в сімейному праві. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Ужгород: Ужгородський національний університет. 2019. № 59. С. 171–176.

5. Ходак С.М. Поняття і структура охоронюваних законом інтересів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». Одеса: Міжнародний гуманітарний університет. 2020. № 43. С. 129–131.

6. Ходак С.М. Поняття категорії «інтерес» в сімейному праві України. Міжнародна наукова конференція. Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі (м. Харків, 16–17 грудня 2016 р.). Харків, 2016. С. 109–112.

7. Бабецька І.Я., Ходак С.М. Приватні і публічні інтереси як критерій визначення предмету галузі сімейного права. Регіональна науково-практична конференція. Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні (м. Львів, 14 грудня 2018 р.). Львів, 2018. С. 241–244.

8. Ходак С.М. Співвідношення законних інтересів та суб'єктивних прав. III Міжнародний науково-практичний симпозиум. Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки (м. Івано-Франківськ, 17 травня 2019 р.). Івано-Франківськ, 2019. С. 252–255.

9. Ходак С.М. Поняття і структура охоронюваних законом інтересів. IV Всеукраїнський науково-практичний симпозиум. Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної прикладної науки (15 травня 2020 р.). Івано-Франківськ, 2020. С. 398–401.

АНОТАЦІЯ

Ходак С.М. Категорія інтересу в сімейному праві України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Приватний вищий навчальний заклад Університет Короля Данила, Івано-Франківськ, 2020.

Дисертація є самостійною завершеною науковою роботою, першим в Україні комплексним дослідженням поняття інтересу в сімейному праві та сімейних правовідносинах, у якій на основі чинного законодавства та праць учених розкрито юридичну сутність інтересу в сім'ї та сімейних правовідносинах, досліджено виникнення і розвиток категорії інтересу, дано його правову характеристику та класифікацію.

Значну увагу в роботі приділено правовій характеристиці окремих видів інтересів у сімейних правовідносинах.

Досліджено роль інтересу в формуванні сімейного права як самостійної галузі.

Комплексно досліджено такі поняття, як «законний інтерес», «охоронюваний законом інтерес». Виокремлено поняття категорії інтересу від суміжних категорій. Визначено способи і форми захисту інтересу в сімейному праві.

Розроблено конкретні пропозиції та практичні рекомендації з питань удосконалення чинного сімейного законодавства в розрізі теми дослідження. Значної уваги приділено питанням удосконалення нормативно-правового закріплення ключових понять сімейного права.

Ключові слова: інтерес, законний інтерес, охоронюваний законом інтерес, сім'я, шлюб, сімейні правовідносини.

АННОТАЦИЯ

Ходак С.М. Категория интереса в семейном праве Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Частное высшее учебное заведение Университет Короля Даниила, Ивано-Франковск, 2020.

Диссертация является самостоятельной завершённой научной работой, первым в Украине комплексным исследованием понятия интереса в семейном праве и семейных правоотношений, в которой на основе действующего законодательства и трудов ученых раскрыто юридическую сущность интереса в семье и семейных правоотношений, исследованы возникновение и развитие категории интереса его правовую характеристику и классификацию.

Значительное внимание в работе уделено правовой характеристике отдельных видов интересов в семейных правоотношениях.

Исследована роль интереса в формировании семейного права как самостоятельной отрасли.

Комплексно исследованы такие понятия, как «законный интерес», «охраняемый законом интерес». Отделены понятия категории интереса от смежных категорий. Определены способы и формы защиты интереса в семейном праве.

Разработаны конкретные предложения и практические рекомендации по вопросам совершенствования действующего семейного законодательства в разрезе темы исследования. Значительное внимание уделено вопросам совершенствования нормативно-правового закрепления ключевых понятий семейного права.

Ключевые слова: интерес, законный интерес, охраняемый законом интерес, семья, брак, семейные правоотношения.

ANNOTATION

Khodak S.M. The Category of Interest in Family Law of Ukraine. – *On the rights of manuscript.*

The dissertation for the scientific degree of Candidate of Science of Law on specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Process; Family Law; International Private Law. – Private higher education institution King Danylo University, Ivano-Frankivsk, 2020.

The dissertation is an independent completed scientific work, the first in Ukraine comprehensive study of the concept of interest in family law and family legal relations, where on the basis of current legislation and works of scientists the legal essence of interest in family and family legal relations has been revealed, the origin and development of the category of interest, legal characteristics and classification has been investigated. The author argued that the priority areas of development of national family law in terms of protection of interests are: a) ensuring the optimal combination of private and public interests; b) ensuring the compliance of interests with the fundamental principles of family law; c) consolidation of the system of interests within the framework of the Family Code with preservation of their expression in the principles of family law.

Considerable attention in the work has been paid to the legal characteristics of certain types of interests in family legal relations. The author has improved grounds for classification of interests in family law, namely: 1) depending on the area in which they arise: private and public interests; 2) depending on the subjects of family law: the interests of the spouses; interests of parents; children's interest; interests of other family members; 3) depending on compliance with the requirements of family law: legitimate and unlawful interests; 4) depending on the nature and content of the need to be satisfied by the interest: property interest and non-property interest; 5) depending on the forms of consolidation: the interests consolidated in the provisions of family legislation and the interests expressed in the principles of family law; the provision that the balance of interests of each individual family member is formed in compliance with the principle of equality, which is inherent in family law, taking into account the priority interests of individual family members (children, pregnant women, disabled, etc.).

The role of interest in the formation of family law as an independent branch has been studied. the following have been further developed the provision that the interest in family law is a pre-legal category and lies outside the family relations; the concept, understanding of family law interest as a social need, which has a significant social significance and which the subject of law has a desire to satisfy; approach to understanding the legal interest as an objective phenomenon due to the fact that the objectively existing needs, due to social relations, can be realized even without the subject's awareness of its interest in obtaining them; provisions on the hierarchy of interests in the family and their dynamic nature (the legal status of a son/daughter transfers into the status of husband/wife, and the birth of a child transfers them into the status of father/mother), which should be taken into account when improving family law.

Concepts such as “legitimate interest”, “legally protected interest” have been comprehensively studied. The author's approach is argued to the list of features of the

legally protected interest in family law: 1) are regulated by family law with a possible fixation in unwritten law; 2) are legal permits by their legal nature; 3) encourage the emergence, change and termination of family legal relations; 4) belong to the subject of family law and cannot exist separately from it; 5) act as an independent object of legal protection by the norms of family law; 6) interests arise not only between family members, but also between other subjects of family law; 7) common property interests of subjects of family law; 8) voluntary implementation.

The concept of the category of interest has been distinguished from the adjacent categories. The following has been improved the concept of independence of interest from subjective family law and the criteria for their delimitation, which are based on the approach that interest is a prerequisite for the emergence of subjective family law, there is no right to demand appropriate behaviour from other persons in the interest, no specific legal obligations arise out of interest.

Methods and forms of protection of interest in family law have been determined. The following have been further developed the provision that the list of ways to protect family interests should go beyond the Family Code framework, which determines the possibility of their protection in other ways not prohibited by law.

Specific proposals and practical recommendations for improving the current family legislation in the context of the research topic have been developed. Considerable attention has been paid to improving the legal consolidation of key concepts of family law. Proved by the author that the essence of the principle of the child's best interests of a child is manifested in the priority consideration of the child's interests in the decisions made by parents, legal representatives, authorities, courts and others to meet any of child's needs (depending on age, health, gender and specifics of child development), it has been proved that the principle of the child's best interests includes the principle of the child's welfare and this eliminates the need to distinguish them as separate legal categories.

Key words: interest, legitimate interest, legally protected interest, family, marriage, family legal relations.